PAPERS. REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA
núm. 20, octubre 1994, pàgs. 37-47

ELS ESPAIS OBERTS EN EL PLANEJAMENT METROPOLITÀ: REALITATS I PROPOSTES

ALBERT SERRATOSA

Enginyer de camins, canals i ports. Director del Pla Territorial Metropolità de Barcelona

SUMARI

1. Introducció

2. Principis per a la definició del conjunt d'espais oberts

3. El conjunt d'espais oberts com a resposta de la planificació a exigències socials prèvies

3.1. Consideracions prèvies
3.2. Delimitació del conjunt d'espais oberts

4. Elements constitutius del conjunt d'espais oberts

4.1. Espais del medi natural i espais febles a protegir
4.2. Els separadors-connectors: un valor afegit a la funció intrínseca dels espais oberts
4.3. Els nuclis urbans i les urbanitzacions dins dels espais oberts

ABSTRACT

L'espai obert en àrees urbanes no pot ser definit simplement de manera negativa, com un àmbit residual del procés d'urbanització. Al contrari, ha de ser considerat com l'element primigeni, àmpliament majoritari, estructurant i necessitat d'un tractament i una protecció específics. Partint d'aquesta constatació, el Pla Territorial Metropolità de Barcelona, en fase d'elaboració, proposa la classificació del territori metropolità en «espais oberts» (unes 246.000 ha, el 76% del sòl metropolità) i «illes metropolitanes» (77.000 ha, el 24% del total). El treball explica els principis seguits en el pla per a la definició del conjunt d'espais oberts i enumera les exigències socials a les quals aquesta definició respon. Tot seguit identifica els quatre criteris utilitzats en la seva delimitació concreta: objectivitat de les motivacions, especificitat de les regulacions aplicables, garantia d'accessibilitat, i caràcter sistèmic del conjunt d'espais oberts. Finalment, es detallen els elements que hauran d'integrar-se en aquest sistema: els espais naturals i els espais febles a protegir; els separadors-connectors; i els nuclis urbans i urbanitzacions continguts en espais oberts.

El espacio abierto en áreas urbanas no puede ser definido simplemente de forma negativa, como un ámbito residual del proceso de urbanización. Al contrario, ha de ser considerado como el elemento primigenio, ampliamente mayoritario, estructurante y necesitado de tratamiento y protección específicas. Partiendo de esta constatación, el Plan Territorial Metropolitano de Barcelona, en fase de elaboración, propone la clasificación del territorio metropolitano en «espacios abiertos» (unas 246.000 ha, el 76% del suelo metropolitano) e «islas metropolitanas» (77.000 ha, el 24% del total). El trabajo explica los principios seguidos en el plan para la definición del conjunto de espacios abiertos y enumera las exigencias sociales a las que esta definición responde. A continuación, identifica los cuatro criterios utilizados en su delimitación concreta: objetividad de las motivaciones, especificidad de las regulaciones aplicables, garantía de accesibilidad y carácter sistémico del conjunto de espacios abiertos. Finalmente, se detallan los elementos que deberán integrarse a este sistema: los espacios naturales y espacios débiles a proteger; los separadores-conectores y los núcleos urbanos y urbanizaciones contenidos en espacios abiertos.

L'espace ouvert dans les aires urbaines ne peut être défini simplement de façon négative comme un secteur résiduel du procés d'urbanisation. Au contraire, il faut le considérer comme l'élément originaire et largement majoritaire, structurant et nécessiteux d'un traitement et d'une protection spécifiques. Partant de cette constatation, le Plan Territorial Métropolitain de Barcelona, en cours d'élaboration, propose la classification du territoire métropolitain en espaces ouverts (246.000 ha environ, soit 76% du sol métropolitain) et en îles métropolitaines (77.000 ha, soit 24% du total). Le travail explique les principes suivis dans le plan pour la définition de l'ensemble des espaces ouverts et énumère les exigences sociales auxquelles cette définition répond. Tout suivi, il identifie les quatre critères utilisés dans leur délimitation: l'objectivité des motivations, la spécificité des régulations applicables, la garantie d'accessibilité et le caractère systèmique de l'ensemble des espaces ouverts. Finalement, il détaille les éléments qui devront s'intégrer dans ce système: les espaces naturels et les espaces faibles à protéger, les séparateurs-connecteurs; et les noyaux urbains et urbanisations contenus dans les espaces ouverts.

ALBERT SERRATOSA

ELS ESPAIS OBERTS EN EL PLANEJAMENT METROPOLITÀ: REALITATS I PROPOSTES

1. Introducció

La complexitat, i un territori metropolità és sempre un artefacte molt complex, només pot ésser abordada amb tractaments parcials. La síntesi final, tret fonamental de tot planejament, tan sols és possible després d'uns trencaments previs. El problema resideix precisament en l'oblit de l'exigència de recomposició o en la incapacitat de resoldre el trencaclosques a partir d'una simple juxtaposició sense sentit de peces. Per tal de superar, almenys, la pèrdua de memòria, convé no parlar de «divisions» de la realitat. El terme «visions» és més adient i recorda que l'anàlisi és només una eina. La unitat del producte observat s'ha de mantenir al llarg del procés d'estudi o de manipulació.

És en aquest sentit que s'han d'entendre totes i cada una de les descomposicions possibles d'una realitat única. La «divisió» del territori en municipis, comtats, comarques, nacions, estats o continents no ha d'emmascarar l'essència d'una Terra única. Tampoc el *zonning*, segons usos o segons règim jurídic, no ha de contraposar separacions en recintes superficials a connexions directes o indirectes mitjançant fluxos de tota mena. El concepte matemàtic de conjunts borrosos (*fuzzy*, no representables o amb greus dificultats de representació) ajuda a entendre diferències encara que no siguin visibles les fronteres entre un i altre component.

Feta aquesta matisació, no hi ha cap inconvenient, més aviat molts avantatges, en la utilització de la tècnica instrumental de les classificacions, que aporten noves visions de fenòmens massa complicats per ésser abastats directament per la ment humana. El Pla General Metropolità de Barcelona (1974-1976) introduí a la normativa la classificació del territori en «zones» i «sistemes», en un intent de clarificar les relacions entre usos privats i usos d'interès col·lectiu, que requereixen tractaments molt diferents. De fet no era altra cosa que l'intent de compatibilitzar llibertat (el mecanisme de mercat) i equitat (les correccions per exigències socials).

Figura 1. Illes metropolitanes i espais oberts a l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB-65)

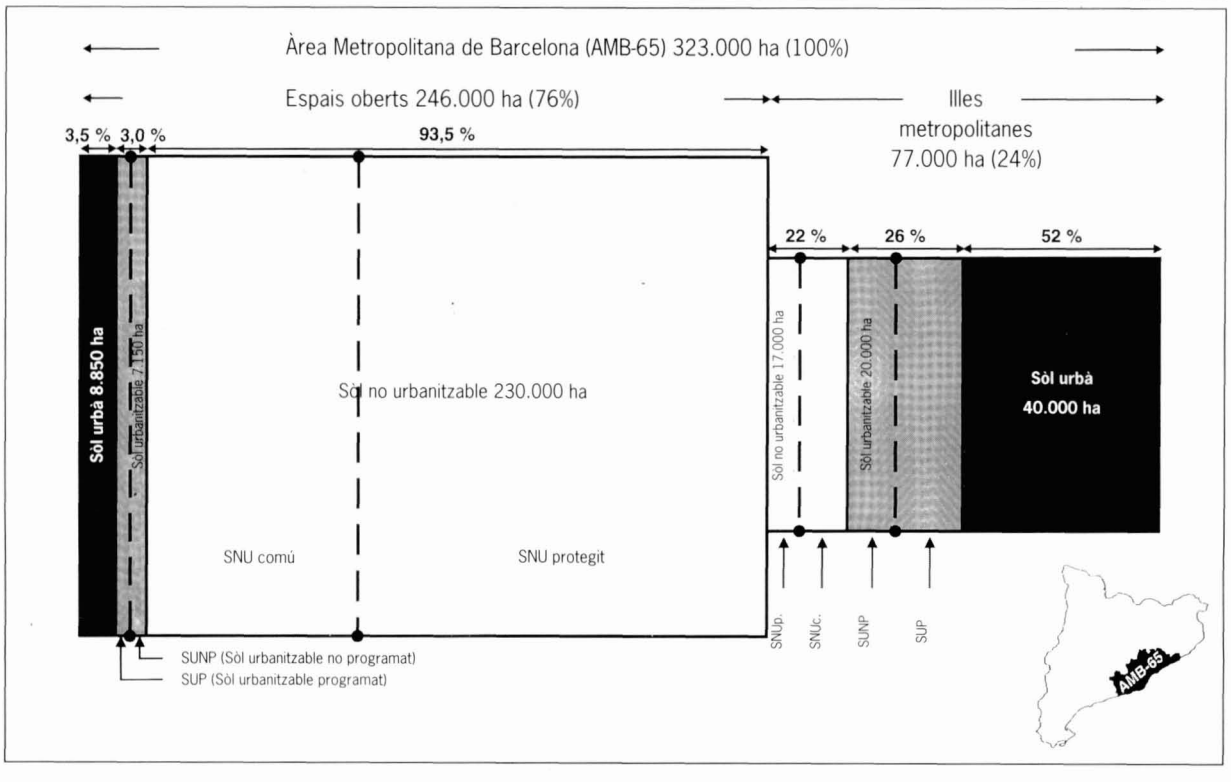

Seguint una tècnica similar, el Pla Territorial Metropolità de Barcelona, en fase d'elaboració, proposa una nova classificació, inspirada en les vies i les intervies de Cerdà, en un intent, una vegada més, de permetre la convivència sobre un mateix territori de camp i ciutat, de sòl rural i de sòl urbà. Els «espais oberts» agrupen en un conjunt únic els sectors marcadament rústics. Les «illes metropolitanes» permeten densitats i usos pròpiament urbans. Els espais oberts admeten certa edificabilitat i les illes necessiten espais lliures. Les diferències arriben a ser qualitatives, però vénen marcades per valors quantitatius. Molt sintèticament es pot avançar que, a l'any horitzó, el conjunt d'espais oberts acollirà un màxim del 7% de sòl urbà, mentre les illes admetran fins a un 80% (o xifres similars) de sòl urbà (vegeu la figura 1).

Els principis per a la definició del conjunt d'espais oberts, els objectius socials i els elements constitutius integren el contingut d'aquesta breu ponència.

2. Principis per a la definició del conjunt d'espais oberts

Els principis que han de guiar la definició del conjunt d'espais oberts en el nostre planejament metropolità són els que a continuació es detallen.

2.1. Protecció i continuïtat

El territori, *substratum* de la vida, l'hem heretat de les generacions passades, tenim dret a utilitzar-lo i l'hem de llegar a les generacions futures. La protecció de la vida i la varietat de les espècies és responsabilitat humana per contribuir a la continuïtat i a la diversitat biològica.

2.2. Limitacions a l'ús funcional: espais amb tractaments específics

El dret a un ús funcional de l'espai ve limitat, fins i tot per raons de conveniència, per la necessitat indefugible de donar tractaments específics a espais febles, a espais únics, a espais privilegiats o a espais de vocació definida.

2.3. Evitar agressions i reduir efectes secundaris

Quan una actuació d'interès general comporti per algun motiu efectes secundaris no desitjats, serà inexcusable preveure simultàniament els mecanismes adients per reduir les molèsties o els eventuals perills.

Sense mitificar la situació del territori en un moment determinat, producte quasi sempre d'accions humanes, caldrà una cura especial per tal d'evitar agressions desproporcionades, sobretot si tenen caràcter relativament irreversible.

2.4. Garantir estratègies evolutivament estables

Els criteris econòmics per si sols no garanteixen per a tothom els estàndards socials mínims ni asseguren estratègies evolutivament estables de protecció ecològica del territori o d'integració en àmbits més amplis.

2.5. Un entorn més agradable: densitats admissibles i graus de barreja d'activitats

Les densitats admissibles i els graus de barreja d'activitats vindran condicionats pels nivells suportables de contaminació visual, sònica o atmosfèrica. Aconseguir un entorn urbà més agradable, malgrat les dificultats de definició objectiva, és una finalitat fonamental. No són admissibles terrenys, edificis o barris degradats, ni situacions provisionals més enllà d'uns pocs mesos.

2.6. Respectar la geomorfologia, els usos actuals i el planejament vigent

La geomorfologia del territori, els múltiples usos actuals i la planificació vigent són fets essencials a considerar i respectar. Les modificacions han de justificar-se per exigències de l'ecologia, del canvi social, de la innovació o de la millora del benestar dels ciutadans.

2.7. Precisar ordres de magnitud associats als tipus bàsics de sòl

Fixar com a referència, i en el marc del Pla Territorial General de Catalunya, els escenaris de població en el temps i les seves distribucions, precisant ordres de magnitud associats als tipus bàsics d'usos del sòl: forestals, agrícoles, urbans, periurbans, etc.

Evitar congestions degradants i dispersions incompatibles amb el caràcter urbà.

Analitzar els espais de possible disposició, a fi de delimitar-los i calcular la capacitat d'acollida sense comprometre els requeriments bàsics de l'ecologia i les exigències dels nivells espacials i polítics més amplis.

2.8. Els sòls no urbanitzables com a components actius de l'ordre territorial

Considerar els sòls no urbanitzables, especialment els espais protegits, com a components actius de l'ordre territorial i del sistema regional d'espais oberts, constituint referència obligada per a la configuració de la urbanització dels espais confrontants, per al traçat d'infrastructures i en tot cas per a la definició dels limitats usos permesos.

2.9. La qualitat ambiental: una contribució territorial al benestar social

Assolir una qualitat ambiental alta és una manera específica de contribuir des del vessant territorial al benestar social de la comunitat.

La qualitat ambiental ha de ser entesa en el sentit més ample, des de la defensa ecològica de paratges naturals fins a l'ecologia urbana i periurbana. El pla ha de protegir específicament en alguns casos, però també en molts altres ha d'estimular la qualitat i actuar sobre les causes generadores de degradació.

2.10. Excloure, en principi, de l'ús urbà els terrenys amb pendent de més del 20%

En principi, en el cas específic de l'àmbit d'estudi, els terrenys de més del 20% de pendent, sobretot amb composició geològica de feble estabilitat, s'han d'excloure del possible ús urbà per eliminar els efectes perillosos derivats d'esllavissaments, per prevenir processos de desertització, per evitar agressions de caire ecològic i, també, per mantenir dintre de límits raonables els costos d'urbanització i d'implantació de serveis.

2.11. Limitar la urbanització per no empitjorar les inundacions

En altres àrees, especialment a les capçaleres de les conques petites, s'hauran d'establir limitacions a la urbanització per tal de no augmentar el risc d'inundacions.

2.12. Protecció dels boscos, les terres d'alt valor agrícola, els paisatges reconeguts, els espais únics i irrepetibles

Els boscos, els terrenys d'especial valor agrícola, les zones rurals amb fortes inversions de regadiu o d'altra mena, els paisatges de valor reconegut, els espais únics i irrepetibles i el patrimoni cultural hauran de tenir especial reconeixement i protecció adient.

2.13. Protecció de la costa

La costa haurà de tenir un tractament adequat donada la seva posició mediterrània en una latitud de clima suaument variat, en una situació geogràfica relativament propera al centre d'Europa i amb un seguit de platges de qualitat poc freqüent.

2.14. Protecció dels rius i les lleres fluvials

Caldrà reservar i protegir els espais necessaris per al bon funcionament del sistema hidrològic: lleres dels corrents fluvials, àrees de servitud, zones inundables, espais necessaris per a les actuacions futures de regulació, compensació, correcció, laminació d'avingudes o emmagatzematge de recursos.

2.15. Assegurar la rendibilitat social del territori

Aprofitar i assegurar la rendibilitat social present i futura dels avantatges naturals específics d'aquest territori, és un imperatiu indefugible.

3. El conjunt d'espais oberts com a resposta de la planificació a exigències socials prèvies

3.1. Consideracions prèvies

En abordar el tractament dels espais oberts cal partir d'una sèrie de consideracions prèvies.

a) *El sòl no urbanitzable té un caràcter primigeni.* Una qüestió essencial per entendre i tractar el conjunt d'espais oberts de l'àmbit metropolità és recordar el caire primigeni del sòl no urbanitzable. La consideració negativa del sòl no urbanitzable prové de la Llei del Sòl. No té sentit, és confusionari i comporta molts mal entesos, designar la part aclaparadorament majoritària del territori com a negació de la part minoritària (quasi una excepció). No té cap sentit tractar-lo com un espai residual, no urbanitzable, amb cert valor simbòlic de càstig, quan representa prop del 70% de l'AMB-65 i més del 95% de l'Estat espanyol.

b) *Més de tres quartes parts de l'àmbit metropolità no necessiten ser ocupades.* Els estàndards més generosos d'urbanització fixats pel planejament obliguen a una major ocupació del territori al contrari del que succeeix a les denses ciutats tradicionals amb creixements especulatius. Així i tot, es comprova que les superfícies necessàries per a un desenvolupament assenyat del sistema metropolità es mouran entre el 20% i el 25% de l'extensió total. Es disposa d'entrada d'una superfície que no necessita ser ocupada equivalent al 75%, com a mínim, del total de l'àmbit metropolità. Amb independència de la voluntat planificadora. La constatació d'aquest fet allibera de la càrrega pesant de justificar la funció (o funcions) dels espais lliures a l'entorn de les grans aglomeracions. J.C.N. Forestier (*Grandes Villes et Systèmes de Parcs*) a començaments de segle o més recentment William H. Whyte (*The Last Landscape*) fan esforços (a vegades patètics i fins i tot paternalistes) per demostrar la necessitat dels *green belts*, o més enllà, del sistema de parcs.

c) *Cal tenir voluntat de contenir la ciutat.* La simple qualificació urbanística amb mesures severes de restricció edificatòria no ha estat en molts casos suficient per resistir les pressions especulatives que, a onades i periòdicament, han colpejat les administracions públiques, no sempre ben preparades per a la batalla (figures 2 i 3). Unes relliscades aquí i allà, a l'espai i en el temps, són suficients per malmetre la funció de contenció i per trencar el sistema global. Tres principis semblen haver estat demostrats: el sistema urbà pot ser contingut, però no ho pot ser mitjançant buits; l'absència de desenvolupament no és una funció (l'ús i el coneixement de la gent poden ser uns bons aliats per a la protecció del espais oberts); no tot espai lliure ha de ser de domini públic ni tot transformat en parc artificialitzat. La contenció del creixement i el paisatgisme han trobat en l'ecologia el company ideal. No cal el domini públic en tots els casos per protegir els espais lliures. A vegades fins i tot pot ser contraproduent.

d) *Espai obert no vol dir lliure.* Els espais oberts són zones on l'edificació serà molt limitada però no sempre nul·la. No s'han de confondre amb els espais naturals o els espais lliures donant la sensació que quasi tot estarà protegit. Els pocs espais urbanitzats, classificats com a sòl urbà o urbanitzable (en general residencials de baixa densitat i altres), s'incorporen al conjunt d'espais oberts per raons de completitud, connectivitat i control de densitats i seran regulats a través de normatives específiques.

3.2. Delimitació del conjunt d'espais oberts

La delimitació dels espais oberts ha de ser feta tot seguint quatre criteris bàsics: objectivar les moti-

vacions, establir regulacions específiques, assegurar l'accessibilitat i concebre el conjunt dels espais oberts com un sistema complet i connex.

a) *Objectivar les motivacions de cada delimitació i definir límits clars, tant en els mapes com en el terreny.* Una primera condició per consolidar el suport de la societat és encertar en l'elecció dels espais que han de romandre lliures. L'opinió pública i els mateixos propietaris volen conèixer les motivacions de cada delimitació. Tota objectivació en el procés d'escollir serà sempre benvinguda. Uns forts pendents, un bosc, unes terres d'alt valor agrícola o uns aiguamolls són arguments que tothom entén, i el reforç dels quals es deu a l'ecologisme. Els límits, a més de ser clars en els mapes, ho han de ser en el terreny. El ciutadà ha de poder identificar-los clarament, a més d'entendre'ls. Els penyasegats, els canvis evidents de pendent, les lleres del corrents d'aigua... són exemples prou coneguts de límits entenedors. En aquest sentit el territori metropolità de Barcelona és privilegiat amb una riquesa i varietat morfològica, orogràfica, paisatgística, hidrològica i biològica que marquen les pautes per a una delimitació força objectivada del conjunt d'espais oberts, d'aquest 75-80% de territori que s'ha de sostreure al procés d'urbanització densa.

b) *Establir regulacions, paràmetres i unitats específiques per a cada part de l'espai obert.* La segona condició és trobar unitats específiques per a cada part de l'espai obert. La norma és fàcil d'enunciar. Més difícil és precisar. Ha de ser rígid el principi de mantenir-lo obert, és a dir, sense edificabilitat o amb usos molt limitats i selectius per tal d'evitar la transformació a sòl urbà i l'extensió de la taca d'oli. Però hi ha d'haver flexibilitat a l'hora de permetre aprofitaments i utilitzacions no agressives, encara que a vegades siguin diferents de les convencionals. Caldrà fer un gran esforç de creació de doctrina per anar eliminant totes les actuacions dubtoses que intenten emmascarar un simple

Figura 2. Evolució de l'ocupació urbana a l'àrea metropolitana de Barcelona (AMB-65), 323.000 ha (1880-1992)

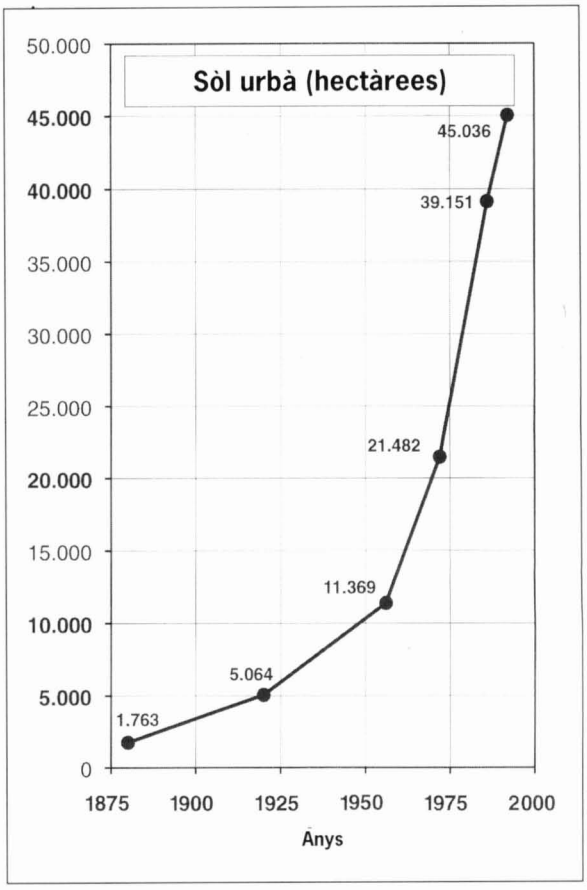

Figura 3. Ritmes de creixement de l'ocupació urbana (1880-1992) en ha/any

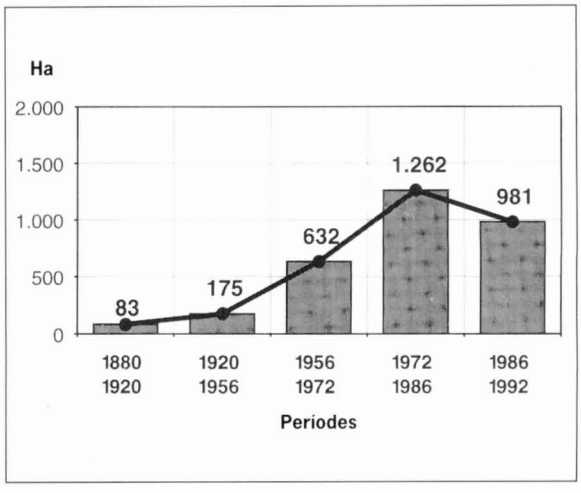

guany econòmic amb perill d'esquitxar i empastifar tot el territori. No a les segones residències disfressades de masies, no als dipòsits de cotxes vells amb justificació de menor cost dels terrenys, no als camps de golf amb urbanitzacions «complementàries»... S'ha de permetre millores de l'aprofitament agrícola o forestal i, si cal, s'ha de començar a subvencionar certes activitats (públiques o privades) sempre que contribueixin a preservar el territori o a donar serveis d'interès col·lectiu no lligats a edificacions o a transformacions agressives de la natura. Més que una normativa casuística que el temps s'encarrega de deixar obsoleta molt de pressa, es proposa un sistema de control especial dels usos no explícitament permesos en el sòl lliure o en part d'aquest. S'han d'articular garanties addicionals per a les autoritzacions provisionals o permanents en aquests tipus de sòl, precedides sempre d'una informació excepcionalment intensa a l'opinió pública.

c) *Assegurar l'accessibilitat al conjunt d'espais oberts*. La tercera condició per a la consolidació del conjunt d'espais oberts és assegurar l'accessibilitat. Els britànics s'han queixat repetidament que els *green belts* no són accessibles, no se'n pot fruir, ni tan sols són visibles. Cal insistir: la gent, molta gent, ha de poder gaudir dels espais lliures. Els antics camins no seran suficients. Calen noves formes d'accessibilitat que passen necessàriament pels modes mecanitzats. El sistema hidrològic dóna pistes molt interessants a l'hora d'organitzar l'accessibilitat. No té sentit disposar de grans espais oberts a l'àmbit metropolità i no posar-los a l'abast dels ciutadans, malgrat el perill de presències en massa en alguns casos. No val la simple extrapolació del passat, i l'esforç ha de consistir en no malmetre-ho tot, però tampoc en prohibir-ho tot. Les servituds metropolitanes comporten desavantatges, però també proporcionen pensament i mitjans més sofisticats.

d) *El conjunt d'espais oberts: un sistema complet i connex*. La quarta i última condició és la necessitat d'un tractament sistemàtic del conjunt d'espais oberts. Es tracta d'un vertader sistema amb elements que interaccionen i que en conjunt són quelcom més que la suma de les parts. El conjunt d'espais oberts no ha de ser la simple addició de productes residuals inconnexos, que s'obtenen al final d'unes actuacions edificatòries o infrastructurals, considerades prioritàries per imperatiu econòmic del moment o, en la majoria dels casos, per lògiques disperses de caire caòtic (especulatives o no). El conjunt d'espais oberts és tan prioritari o més que molts elements que componen l'espai metropolità. És un component bàsic per a l'articulació i estructuració d'un territori complex que es vol d'alta qualitat i ha de tenir, per tant, una personalitat pròpia molt acusada amb un tractament molt específic.

4. Elements constitutius del conjunt d'espais oberts

4.1. Espais del medi natural i espais febles a protegir

Els espais naturals i febles a protegir poden agrupar-se d'acord amb la següent tipologia:

a) Nivell més alt de protecció (PEIN), assumit pel PTGC.

b) Protecció urbanística: parcs forestals consolidats (PGOU); àrees forestals (intersticis boscosos en sòl no urbanitzable).

c) Terrenys d'alt valor agrícola. Assimilables a parcs agrícoles per causa del seu interès col·lectiu i de la voluntat de protegir-los, però diferents, al mateix temps, del concepte tradicional de parc, pel fet que no són «intocables» i tampoc no són obligatòriament de domini públic.

d) Espais necessaris per al bon funcionament del sistema hidrològic: lleres dels corrents fluvials, àrees de servitud, zones inundables, espais necessaris per a les actuacions futures de regu-

lació, compensació, correcció, laminació d'avingudes o emmagatzematge de recursos.

e) Sector costaner (franja litoral més immediata al mar). És un bé escàs, únic i limitat. Per tant, s'ha de tendir a eliminar-ne aquells usos no directament relacionats amb el mar.

f) Llocs d'interès paisatgístic i punts singulars per la seva especial morfologia o per la seva situació geogràfica irrepetible.

g) Elements de continuïtat: conjunt heterogeni de superfícies que estructuren i relliguen els diferents components del conjunt d'espais oberts amb la finalitat de fer més coherent, eficaç i entenedora la defensa del medi ambient.

h) Espais febles. Són o poden ser qualsevol dels espais anteriors en relació a l'activitat humana, relativament intensa, del seu entorn. D'aquí deriva la necessitat genèrica de protecció amb diferents graus d'intensitat. Concretament, hi ha dos tipus de terrenys (a l'àmbit metropolità) que tenen trets específics molt particulars:

- Els aiguamolls. Amb equilibris biològics molt sensibles i imprescindibles per a l'equilibri ecològic d'abast territorial molt més ampli.

- Els terrenys amb pendent superior al 20% i en alguns casos, per la composició geològica, també determinats terrenys amb pendents superiors al 10%. La seva protecció tracta d'evitar els efectes negatius d'una utilització intensiva, indiscriminada i sense precaucions molt especials d'uns terrenys febles d'entrada per les condicions morfològiques. La possibilitat d'una manipulació barroera que faciliti l'erosió i la desertització en una zona de règim pluvial subtropical; el perill d'esllavissament en cas d'usos residencials o intensius de qualsevol mena: els elevats costos d'accessibilitat i d'urbanització i els valors paisatgístics que solen acompanyar-los demanen una protecció graduada dels terrenys amb pendent superior al 20%. El perill de trobar-se envoltades per incendis forestals i les dificultats d'accés dels bombers i de disponibilitat d'aigua abonen encara més la conveniència d'evitar urbanitzacions metropolitanes a la muntanya.

4.2. Els separadors-connectors: un valor afegit a la funció intrínseca dels espais oberts

De l'objectiu políticament assumit de la necessitat de trencar la taca d'oli del creixement urbà, se'n deriva la necessitat d'assegurar la delimitació d'uns recintes urbans en el territori o illes metropolitanes.

Les illes metropolitanes hauran de ser:

- Prou completes en elles mateixes.
- Amb contorns prou clars per evitar qualsevol temptació de cedir a pressions de creixements imparables fins arribar a la conurbació informe. Les forces del mercat, la suma simple d'actuacions locals, porten inexorablement a un model «espontani» en forma de magma caòtic indesitjable.

La voluntat de corregir aquesta tendència de creixement, la més primitiva, la menys racionalitzada (observable arreu del món, però de forma més salvatge en els països subdesenvolupats), ha estat explícitament formulada en els objectius del pla. Encara més, en tots els contactes polítics, en tots els debats ha estat sempre unànime el desig de no omplir mai massissament tot el territori metropolità, ni una comarca sencera, ni tan sols un terme municipal complet.

El continu edificat del Barcelonès i part del Baix Llobregat o els municipis de l'Hospitalet i Cornellà són exemples esmentats una i una altra vegada en expressar la por a un model urbanístic de predomini aclaparador del ciment i l'asfalt.

Ja és un avantatge disposar de bell antuvi d'una formulació tan clara del model no desitjat. Els problemes vénen després en passar dels criteris generals a la plasmació precisa en el territori de les propostes conseqüents amb aquells principis.

El Maresme, amb la seva estructura lineal nítida entre el mar i la Serralada Litoral, és un banc de proves excel·lent per comprovar les dificultats de passar de la teoria a la pràctica. Tothom expressa sense cap mena de dubte la necessitat d'aturar el creixement sense solució de continuïtat. Malgrat tot, la predisposició a fixar sobre el terreny els espais que han de trencar l'avanç d'aquest creixement és ja molt minsa. Costa (a vegades molt) declarar que, després d'una urbanització i d'una altra, el creixement s'ha d'aturar, que ja no hi pot haver més beneficiaris d'un fantasiós i indesitjable desenvolupament urbà il·limitat.

En la línia de definir les regles bàsiques del joc amb perspectiva metropolitana (i catalana, i en el límit, europea) el Pla Territorial Metropolità proposa, dins del conjunt d'espais oberts: la delimitació d'uns separadors, espais destinats a garantir el trencament de la taca d'oli en aquells indrets on l'orografia, la hidrologia o els valors forestals o agrícoles han deixat escletxes per les quals podria escapar-se la racionalitat lligada al model territorial global.

En altres llocs, en canvi, el problema que es planteja és estructurar creixements urbans o semiurbans, que responen en tot cas a lògiques municipals, però que no són tan fàcilment integrables en contemplar el territori de forma global, amb visió comarcal o metropolitana.

Aquesta necessitat és força freqüent a l'àmbit metropolità per l'alt grau de minifundisme municipal que ja s'ha esmentat. Completar trames inacabades pot ser en alguns casos una bona solució per integrar i per estructurar. No obstant això, la repetició d'aquesta solució acabaria abocant a una munió de taques d'oli, potser no del tot exagerades, però contràries als criteris d'un ús planificat del territori en funció de les necessitats de les persones i del respecte a la natura. En moltes ocasions, a més, perilloses (les taques d'oli) per al manteniment de la diversitat d'identitats històriques.

Per dur a terme aquesta funció integradora de determinades trames, sense enganxar-les, es proposa una solució semblant a la dels separadors, però rebaixant la rotunditat del tall, del factor de diferenciació i reforçant el caràcter de connector, concebut com una eina capaç de mantenir separades físicament i amb claredat dues trames urbanes, però al mateix temps permetent i fins i tot promovent un tipus de relació no generadora de continuïtats físiques.

Es tracta, doncs, d'un «producte» híbrid, un separador-connector o filtre que permetrà amb més o menys intensitat el pas de determinades interaccions (esporàdiques, lúdiques, culturals) i barrarà el pas a les relacions compactadores. Els filtres tindran un caràcter «ambigu» tant per la seva funció com per la seva morfologia, però en tot cas, pertanyeran sempre al sistema d'espais oberts i no podran associar-se mai a la idea d'un «colador» d'espais urbans o periurbans clarament edificables, però que volen dissimular la seva condició integrant-se al sistema d'espais oberts.

El filtres (sense antecedents clars ni experiència en la seva aplicació) tenen com a principals paràmetres definidors:

- Una edificabilitat sempre mínima i només permesa en casos excepcionals.
- Uns limitats usos sempre de caràcter periurbà.
- Un control del seu desenvolupament sempre molt estricte, llevat dels usos forestal i agrícola en les seves formes tradicionals.

En completar el conjunt d'espais oberts, es defineixen i localitzen físicament les illes metropolitanes, unitats bàsiques per a la prefiguració del model territorial bàsic que ha d'orientar la resta d'opcions d'aquest pla, sota les directrius del Pla Territorial General de Catalunya.

4.3. Els nuclis urbans i les urbanitzacions dins dels espais oberts

Com ja s'ha esmentat, els espais oberts contenen diferents nuclis i urbanitzacions que requereixen tractaments múltiples segons la seva ubicació, topografia, facilitat d'accés, estat de consolidació o percentatge de primeres residències.

Els nuclis urbans dels espais oberts són, en alguns casos, poblacions amb certes possibilitats de desenvolupament. Tanmateix, no és en absolut desitjable que es transformin en ciutats denses. La seva posició fa inviable, a més, un transport públic amb freqüència metropolitana.

Els grups consolidats i accessibles d'urbanitzacions amb clar predomini de la primera residència caldrà que s'estructurin com autèntiques ciutats-jardí (evitant l'augment d'edificabilitat), dotant-los dels equipaments propis d'una zona de residències principals.

A les urbanitzacions aïllades amb possibilitats de ser primera residència, les actuacions necessàries hauran de dirigir-se bàsicament a millorar els accessos i garantir el transport públic i els equipaments.

Per a les urbanitzacions de bona qualitat i ús de segona residència molt aïllades o en zones difícils, s'establiran regulacions encaminades a aturar-ne el creixement. Es caracteritzaran, d'altra banda, per l'absència de previsió dels serveis característics d'una zona urbana de primera residència perquè els costos i la situació geogràfica no ho permeten.

Finalment, es fomentarà la desaparició progressiva de les urbanitzacions en llocs inadequats i d'accessibilitat difícil, encara que sigui a llarg termini (25, 50 o més anys).